

Fitxa per la Nules-pèdia / Museu de memòria oral

Nom/Cognom	Luis Casaus Dualde
Data de naixement	Abril de 1948
Títol	<i>Luis Casaus, mestre, militant de la Creu Roja</i>
Categories	Casetes de la mar, treball, associacionisme, família, escola, Creu Roja
Data i lloc de l'entrevista	Dilluns 27 de gener de 2020
Equip entrevistador	Etnograma (Laura Yustas i Nelo Vilar)
Enllaç	https://youtu.be/5NkH93ktt58
Extracte	https://youtu.be/kdtBiuoYdOg

De Luis Casaus havíem rebut notícies de diverses fonts, el que sabíem és que era mestre i membre actiu de la Creu Roja des de feia molt de temps, des d'on portava programes d'atenció a joves. També ens havien dit que li preguntàrem per la mar de Nules, de la que sempre ha sigut un enamorat. L'entrevista va ser molt agradable i tant Luis com Tonica Recatalà Espinosa, la seua dona, ens van tirar una maneta fora de càmera identificant a persones de Nules en fotos i contextualitzant alguns documents. Des d'ací només podem insistir en el nostre agraïment.

Sinopsi:

Amb Luis Casaus Dualde (1948) parlem de la seua història de vida, de la seua formació i del seu treball com a mestre, de la seua família, de la mar de Nules que ens il·lustra meravellosament, i de la Creu Roja, que ara mateix és bona part de la seua activitat i de la seua il·lució.

Transcripció:

A vosté com li diuen?

A mi me diuen Luis Casaus Dualde. O siga, sóc Luis Pedro però en el poble el d'això sempre Luis. Luis Casaus.

Mos pot dir l'any que va nèixer?

El any 48. 1948. En abril ne faré 72.

Està molt bé.

Una miqueta... però sí, gràcies a Déu, bé. Hasta l'any que ve... sempre dic que a l'any que bé pugam estar igual com hem acabat enguany. Comestic ara, enguany. Ja per la edat algunes cosetes però bé.

Els seus pares mos dia que venen de Nules, además de arrere segurament.

Sí, per part de pare i per part de mare, de Nules. I hasta fa 40 anys que em vaig casar jo vivia en Castelló, però era molt nulero. Perquè el treball de mon pare era representant, tenien l'almacén que representava en Castelló però tamé la oportunitat de la meua germana -que tinc una germana major que jo- i a mi mateixa, pues que poguérem estudiar en Castelló, vivíem en Castelló. Però al tindre els avis per part de pare i per part de mare ací en Nules, pues tots els fins de setmana, en el tren o en el cotxe de línia, pac al poble. Quan venien les vacances: pac a Nules. Quan venia l'estiu: pac a Nules i a la mar. Entonces la relació del poble, a l'estar molt propet de Castelló, no s'ha perdut mai. Mentres he viscut en Castelló era molt nulero i ara que visc en Nules sóc molt castellonero. La meua professió ha segut mestre d'escola, vaig escomençar en Barcelona, de Barcelona vaig passar a Castelló i de Castelló a Nules. Quan em vaig casar encara vaig estar sis anys de mestre en Castelló i després ja me'n vaig vindre a Nules. Vaig estar un any en el col·legi Cervantes i després 22 anys en el Lope de Vega hasta que em vaig jubilar. Enguany ja farà 12 anys que em vaig jubilar i pareix l'atre dia però el temps passa massa apressa, passa massa apressa.

Els seus ascendents no eren llauradors?

No, mon pare era representant de tenda, de bar i de forn. Portava tot lo que se pot en una tenda, de les tendes... no com ara de les de gran superfície, lo que era la tenda del poble, els forns, i dels bars pues el cafè, el sucre, baralles, licors... I son pare, el pare d'ell, el meu bisauelo, era sastre. Era m'auelo Pedro, que no l'he conegut, va faltar l'any 31, era sastre, i son pare sastre. Per part d'ell vaen haver dos sastres, mon pare representant i jo mestre. I per part de ma mare, m'auelo quan se va retirar tenia un almacén de garrofes. Venia garrofes, li les portaven d'Artana, de la Vall... I antes de la guerra tenia... havia tingut el garaig de Nules. El taller i el garaig de Nules. Entonces, lo de si han segut llauradors: no. Tenim una poca terra i com tampoc sóc llaurador tot lo que és de l'agricultura ho tinc que donar a fer perquè no... No ha segut la meua professió ni la de mon pare entonces... ni m'auelo... No, ho donem tot a fer.

Vosté a escola haurà anat en Castelló.

En Castelló i en Nules.

Ah, en Nules tamé ha anat a escola?

No... bueno sí. En Castelló, llevant de que mon pare quan jo tenia set anys va tindre una intervenció quirúrgica, una enfermetat molt greu i vam estar dos o tres mesos [5 min.] que jo me'n vaig vindre a casa m'auela, a casa m'auelo, i vaig estar ací tres mesos. En ixos tres mesos vaig anar ací a escola i guarde un recuerdo molt grato d'un mestre que vaig tindre aquells tres mesos perquè vaig coincidir amb el fill també mestre d'ell i hem segut companyeros, som molt amics, i la meua... tinc totes les cartilles encara de la meua escolaritat en el Serrano Súñer, el col·legi Serrano Súñer, que existix; vaig passar al Bisbe Climent, que continua sent Bisbe

Climent. D'ahí a l'escola de Maestria Industrial un any, que és lo que queda, lo que és l'institut en Castelló el Ribalta; tenia una banda que era l'escola de Maestria Industrial, l'atra escola que era l'escola de Magisteri i la part central que era l'institut de batxillerat. I vaig fer ingrés i batxiller elemental en els escolàpios, en les Escoles Pies, i després Magisteri ja en l'Escola de Magisteri ja en l'escola nova, que era pionera en la seua època... uns recuerdos molt gratos els d'aquella època. I després ja pues he anat a la mili en infanteria de marina en Cartagena, després vaig estar dos cursos de mestre en Barcelona i ja vaig passar a Castelló, de Castelló a la Bartola, al Desert de les Palmes, i en Nules he estat 23 anys, en Lope 22.

I un mestre, quan pensa en els mestres que va tindre no sé com ho recorda: era un poc terrible, o era...?

No, el mestres jo, per la meua part, els idolatrava. O siga, tu veies la figura del mestre i el veies com un otro mundo. I si un mestre te manava fer alguna cosa, al millor de: "Porta'm açò...", tu tenies una satisfacció de dir "el mestre m'ha triat", o "m'ha confiat". Allò te donava una satisfacció. Entonces els mestres que he tingut els he... no perquè jo haja segut mestre després sinó perquè els veies... un ídolo, una cosa que... un respecte i una devoció que després això al llarg dels anys veus que això se va perdent. La societat canvia i aquí el respecte no se té de la mateixa manera que mosatros els teníem. Ningun mestre mos ha traumatizat. Ja te dic que Don Miguel, Don Manuel, el padre tal, després els professors de l'escola de magisteri... No ho sé, un cert respecte i una... I hui per desgràcia no els veus amb la mateixa... La societat està canviant, ha canviat molt. Pa bé o pa mal... no ho sé. Això són èpoques, són períodos, i hi ha que adaptar-se tamé a la societat i al canvi que se produix en ella.

Antes mos contava, i a vore si mos pot contar un poquet de nou: després de guerra son pare va participar en temes de...

Sí, ja t'he dit que vivíem en Castelló però el nostre víncul, familiar i social... estaves ací perquè venies ací. Mon pare pa mi és una figura extraordinària, com tots els pares, però encara més perquè era un home que participava molt en l'hàbit de la cofradia dels natzarenos, pues en l'amor que li tenia a la... era un home molt d'iglésia, era molt molt molt creient; i entonces a la Mare de Déu de la Soledat pues tenia... perquè la va salvar: **[10 min.]** en una època infausta pa tots, no?, que no té que tornar a passar, pues vaen tindre que salvar a la Mare de Déu, i entonces ell va ser una de les persones que tamé va salvar a la Mare de Déu, i entonces ixe amor i ixa fe que ell tenia tamé me la va tramitar a mi, tamé me la va fer a mi. I ja te dic, pues en la iglésia pues molt, quan mon quedaven en la mar, pues en la capella de la mar, era tamé de les persones que passava el plat, hasta que va faltar, tots els dumenges a totes les misses era de les persones que passava el plat, de les que se preocupava, perquè la capella, lo que és la capella de la mar, antes de capella va ser almacén, que se va fer pa guardar els materials quan se va fer tot lo de la Gola, tot lo de la Gola i tot això. Entonces se va construir un almacén pa guardar els materials. I quan se va acabar allò pues el vaen donar pa que això fóra església, capella. I la casa del costat, diguem, la capella de mossèn Antonio, que era dels fundaors de la mar, i era el capellà tamé que va substituir, quan va faltar mossèn Trinitari Mariner, se va fer càrrec de la capella mossèn Antonio Bertomeu, que era també el de la mar, el que tamé era... li agradava molt la mar i tenia la caseta em pareix al costat d'això, i entonces se va fer la iglésia lo que era l'antic... perquè la forma encara és l'antic almacén de construcció de... pa fer els desaigües de la Gola i de tot allò. Entonces pues ja te dic, quan mon pare va faltar jo em vaig casar, jo vivia en Castelló amb ells, i vaig estar sis mesos encara hasta que ell va faltar. Va faltar ací en Nules, en un infarto, estant ací en Nules i encà vivia en Castelló. La idea tamé... després ma mare se'n va vindre a viure a Nules, perquè jo visc en Nules, vivia en Nules, la meua

germana viu en Vila-real i entonces la idea era vindre-se'n a viure a Nules, lo que és que ell no va... per desgràcia no va tindre el d'això de tornar a viure en Nules. Però molt nuleros i molt castelloneros [risses].

LA MAR DE NULES. LA GUERRA CIVIL

Vosté mos deia que la seua caseta està des de l'any 19, mare meua!

Sí, del 18. Ixa caseta té... Ma mare va nèixer en el 18, m'auelo la va fer... diu que ma mare tenia tres anys, pues el 21-22. I calculem que té 100 anys. I en la guerra, en la guerra, quan se va evacuar el poble, al quedar el poble al mig del front, molta gent, la que tenia la caseta en la mar, se'n van anar a la mar. I en la casa meua, de la meua família, estava el mando republicà. I la casa del costat, que era tamé de la família, no sé per què de ma casa a la casa del costat vaen fer... van excavar una sanja tipo trinxera i vaen marcar i passava d'ixa casa a l'atra, o siga, això ho vaen fer en guerra. I en la medida que siga, en la batalla de la mar de Nules, quan els nacionals vaen iniciar el d'això, del mando republicà que estava en ma casa, allí estaen m'auelo i m'auela, ma mare i això, se'n vaen anar pac allà... vaen abandonar la casa i se'n vaen anar. Però ahí dien que estava el mando republicà. I la caseta dels Carabineros, que estava allí a 100 metros, estava la caseta dels Carabineros. I és història això tamé. La història.

Molta gent de Nules i de fora de Nules es refugiava allí. Es parla de molts mils de persones allí refugiades, no sé com s'aclaririen.

Molts se'n van anar a Burriana, que en Burriana ja no estava; a Castelló, Vila-real... I un atra banda de gent [15 min.] se'n va anar pac a València, fugint de l'horror aquell, perquè la guerra va estar nou mesos i vaen dinamitar el campanar. I al dinamitar el campanar va volar tamé la iglésia, les d'això del campanar se'n vaen anar. Perquè hi havia un tren de munició i pac allà no podia anar, que estaven els nacionals, i pac allà havien bombardejat i se va quedar en la estació. I el van bombardejar, la pava que venia de... la famosa pava, que venia de Mallorca, el va... Entonces claro, después lo de la iglésia i nou mesos. Nou mesos. Encà hi ha una casa al carrer Major que encà se veuen... La de Montagut, [Vicente Montagut](#), en la gestoria, encara voràs els...

I no li ho dixeren tapar, además, diuen que allò és històric i no es pot tocar.

I entonces claro, és una època que... no hi ha que olvida-la, ja que és història, però no es té que, baix ningun concepte, lo que a mi em van contar, lo que van patir. Que después dien: tot menos la guerra. O sea, parlaes amb ton pare o ta mare, amb els auelos: tot menos tornar a passar la guerra.

Els anys 40 ser duríssims duríssims tamé...

Después la postguerra, no? Jo ja no he conegut les cartilles de racionament. Això jo ja no ho he conegut. I ací tamé diuen de que claro, hasta que se va poder fer la primera collita, de que quan la gent va vindre saps què passa? Que, claro, ací la terra és molt fèrtil, i hasta que se va fer... Però después tamé te contaven, claro de la Fiscalia, no?, de que tenien que amagar el arròs, el blat i tot això perquè si venia la Fiscalia i te... O siga que... era desagradable, molt desagradable. Per part de tots: d'un bando i de l'atre. No hi han... Entonces jo ixa època ja no l'he coneguda, entonces valores molt... perquè claro, tampoc és la època de ara, no?, era la joventut i... Entonces pues veies el sacrifici, el sacrifici que feien els pares pa donar-te una vida

millor de molt de treballar. O siga, els nostres pares han treballat i els nostres avis, però sobretot els nostres pares que jo he conegut de treballar molt molt molt pa que mosatros poguérem tindre... Mosatros ara tamé pels fills fas lo mateix, però en atres circumstàncies, en un atra bonança econòmica que no la tenien.

LA MAR DE NULES. COSTUMS

Vosté mos contava antes que la caseta seua de la mar se va fer provablement perquè hi havia una persona...

Sí, ma mare, va tindre una infecció als ulls i entonces el metge li va dir a l'auelo que tenia que donar-li banys d'aigua de la mar. Entonces l'auelo pues va fer la caseta esta pa estar allí, perquè claro, jo he anat a la mar, jo encara he anat a la mar en carro i haca. En el carro i en l'haca, perquè la carretera, lo que és ara la carretera de la mar, i els camins que hi havien entonces, no estava asfaltà, i entonces quasi tots, el 90 % en lo carro i en l'haca. Entoces era... tamé era bonico anar a la mar en una tartana. Qui tenia una tartana, que era tamé un carruatge típic... Me'n recorde d'una tartana que tenia els assientos forrats de terciopelo, en aquella època. Pues era el carro i l'haca, i de quan en quan algun cotxe, d'estos cotxes que hi havien en el poble però per camí de fang; o siga de terra i quan plovia de fang. I entonces estant en la mar quan eres xicotet te posaves el trage de bany per de matí i tot el dia amb el trage de bany. Les cases tenien... no n'hi havia aigua potable i no n'hi havia llum elèctrica. Entonces quasi totes les casetes tenien la cisterna, **[20 min.]** que arreplegaven la pluja, l'aigua de la pluja, que era la que bevies, i la del pou, que quan escarbes una miqueta al metro i mig ja ix aigua.

Però ix aigua dolça?

No, no era aigua potable, era aigua amb sal, perquè està la d'això, i ixa l'aprofitàem pa escurar, pa llavar... Pa escurar i pa llavar i pa tot era l'aigua bona, era aigua bona. Pa beure la de la cisterna. Entonces pues guisaven en carbó o en llenya; planxaven -jo me'n recorde ma mare- amb la planxa de carbó; pals aliments tenies una carnera, que encara existixen, les posaven dins d'allí pa conservar, i después, pa la nit, el carburero. Entonces encenies el carburero, o ciris, o les veles, no?, i mon pare quan va fer de... mosatros érem xicotets, ma mare mos tenia que, per la nit, donar d'això [*de menjar*] una pila amb dos bateries, jo l'he coneguda, de teléfono o de no sé què, i amb una bombilleta i ja està, però quan estaes amb la gent, entonces hi havia molta familiaritat entre les persones i els veïns, hi havia molta familiaritat; i si eixies a la fresca per la nit, encenies el carburero i quan el carburero s'acabava... "bona nit!", a dormir. I tots a dormir i entonces ja amb la veleta. I ja quan en l'any 60 se va electrificar i se va portar l'aigua potable -jo en això tenia 12 anys-, la que t'he ensenyat antes de la caseta en esta maror que ha hagut ja estava igual, o siga, ja s'havia fet d'això. I les terrasses tenien una bombilla, una bombilla, quasi totes la bombilla de 40 ó de 60 watts, normalment de 40. I recorde que... me pareix que va ser un dumenge per l'esprà quan van donar la llum, i quan vaen donar la llum vàem encendre tots les terrasses, les bombilletes, i mon vàem anar pac a vora mar pa vore l'efecte que feia. Va ser una cosa que ja tenies llum i ja tenies aigua, podies dutxar-te, encara que fóra amb una manguera, tenies la manguera, no? I entonces va ser un pas extraordinari pa la mar. Entonces ja se van fer la segon avenida i después la tercer avenida, perquè entonces quan no estaven les avenides fetes el mig de comunicació era per davant de les casetes. I els carros passaven i passaven per davant. Venia el carro de les llimonaes i el del gel, en carro i haca, no? Entonces totes les dies passava el carro de les llimonaes, dels dos

almacens que hi haven en Nules, el Caràs [?] i Lucas; el del pa pues venia totes les dies a portar-te el pa; el de les llonganisses, el carnisser, en la moto totes les dies... I mon pare que tenia un amotet, quan venia de la faena dels pobles en què visitava, en l'amotet portava tamé suministres, perquè hasta que no se van fer les avenides i se va posar la llum no n'hi havia ni una tenda. Per la mar no n'hi havia ni una tenda. La primera tenda possiblement fóra, que jo recorde, la del [Rosso](#), la de la pasteleria va muntar una xicoteta tenda, i después la de la senyó Manola, un atra tenda que era lo mínim, però ja tenies algo: oli, ja tenies... Ja s'havia muntat algo, perquè hasta entonces els aliments no se podien conservar en... només en gel, o siga no hi havia llum. Ma tia tots els dumenges en la paella feia el cafè gelat amb la gelaora amb gel. Els melons d'alger se posaven baix... se baixaven al pou de... **[25 min.]** Al pou, no al de la cisterna sinó al pou pa que estigueren frescs. I después t'hauran contat molta gent molt millor que jo que els dumenges per l'esprà la gent que encara no tenien la caseta, que era llauraora, agarrava el carro i se n'anaven a sopar a la mar el conill amb caragols i tot allò. Entonces feien, a vora mar feien un clot una miqueta i posaven el meló d'alger pa que l'aigua refrescara els melons. Són recuerdos, són vivències que ara ho mires i dius és la etapa més bonica... perquè claro, quan eres xicotet no tens problemes. Entonces les vivències, lo que vas deprenent i tota ixa època jo la mar de Nules pues la recorde com l'època... de les més boniques de la vida, perquè juaves, t'inventaves... Feien bou en Nules o en Vilavella: ixa vesprà te tancaven al corral, no podies eixir perquè si s'escapava el bou per regla general els bous acudien pac a la mar. I n'hi ha una teoria: tu estaves a la mar i... "que ve una ganaderia", i per vora mar venien les ganaderies de bous.

Tenim fotos, sí.

Les ganaderies de bous pues en l'estiu, que estan... bous en Almassora o vaques en Almassora? I les portaven a la ganaderia. Después tenia que tornar... I les ganaderies passaven per vora mar. Entonces hasta a vegades davant de la Caseta dels Carabineros hi havia un pou, i quan estaven els carabineros... un fregadero, no?, i al millor pues te posaves ahí, a mi m'agarrava mon pare i em posava ahí, diu que els bous si van junts no fan res, eren mansos i tot això. I te passaven els bous i les ganaderies. Siga per això o per lo que siga, quan dien que s'escapava algun bou en Vilavella i tot això tirava pac a la mar. I quan eres xicotet, "ahí fan bou": ixa vesprà hasta que no s'acabaven els bous dins del corral. Entonces d'esta banda d'ací eren arrossals i als serredals sembràvem. Jo recorde molt que se sembrava panís. Se veu que eren els serredals panissars. Perquè volaves el catxirulo i quan se caïa tenies que anar seguint, anar seguint el fil i anaves per dins dels panissars, m'entens? Entonces claro, no teníem els mitjots que tenen ara els xiquets i entonces te fabricaves molt els joguets tu mateixa, i entonces la inventiva... juar al pot, no?, a l'espardenyeta... I entonces veus ara que els xiquets... no és lo mateix. I ja te dic, en aquella època et posaves el trage de bany per el matí i hasta per la nit que anaves a gitar-te pues no te'l llevaves.

I anaven tres mesos en estiu, igual que ara?

No, la temporada més curta. Quan venia Sant Roc i s'acabava Sant Roc la gent per regla general tornava pac al poble. Primera perquè les festes de Sant Bartomeu... Sant Roc és el dia 15 i Sant Bartomeu és el dia 24. I segon perquè jo recorde que en setembre, finals d'agost setembre, hi havien moltes més tormentes que n'hi han ara. Ara veus que... el canvi climàtic que veus que s'està desarrollant, ara a lo millor en un dia te pot fer una... animala: en setembre de l'any 2000 i pico en un matí mos van caure 300 i pico litros, que va fer un desastre: des d'Artana hasta ací, el bàrrio de Sant Xotxim, este d'ací, va fer un desastre. Veies com... però en 12 hores o en 24 hores, lo que ara ha passat en Màlaga ahir o ací... En 24 hores

pot fer-te un desastre. **[30 min.]** Entonces, les tormentes, n'hi havien més tormentes; a lo millor no feien tant de mal de dir tanta aigua en tant poc de temps, pedregava més, jo he vist pedregar més, jo he conegut nevar ací en Castelló, nevar ací. Ara pues el meu fill té 38 anys i no ha vist mai nevar. Lo que és en el d'això... Feia més fred i les tormentes, o siga quan venia setembre n'hi havien més tormentes. Entonces com els mitjos no eren els mateixos, de dir: el carro i l'haca, o... I después tamé quan anaves a la mar te portaves el ajuar: el camió del Blanco, que li dien, que te portaves la nevera, la cuina... això amb llum; el matalap, el somier... I quan te'n tornaes t'ho tornaes a portar. I ara tenim televisió ací i televisió en la mar, o siga que la situació ha canviat molt. I si te quedaes -mosatros a lo millor mos quedàem-, que después continuaves en la mar, pues eres valent perquè ojo amb les tormentes que n'hi havien. I ara pues vas a la mar i ja hi ha un núcleo de gent que viu tot l'any en la mar. Fa 40 anys en hivern anaes a la mar i no veies a ningú que es quedara allí. I el mes de setembre, a lo millor agarraes un mes de setembre que no plovia i al millor la mar estava queta i els peixcaors dien que més mabres se peixcaven, o siga, traïen... Jo peixcaor no he segut mai, això sí que no. Són...

Eren peixcaors en barqueta?

No, no, en canya.

És que tenim algunes fotos de barques.

Ací poques. Ací poques. Moncofa sí que eren peixcaors, o siga Moncofa i Burriana vivien tot l'any. Entonces en Moncofa eren peixcaors, n'hi havien peixcaors professionals. Ací els peixcaors han segut quasi tots en canya; alguna barqueta però quasi tots de canya. I después com tenim el estany i teníem tot lo d'arròs, n'hi havia tamé molta peixca a la llisa, l'anguila... a la llisa, l'anguila, granotes, hi havien. Anaes... I amb poca afició algunes vegaes amb un amet anaes i "pap!". Ara vas i no en veus ninguna. Els insecticides i tot això mos ho hem carregat, el... llobarros, llises i tot això, mos ho hem carregat. Pixavins. Els pixavins. Uns cuquets que per la nit se feien...

Cuquets de llum, clar.

De llum, cuquets de llum. I ara vas i no veus... Alserps, n'hi havien tamé. Tot això s'ha perdut.

Se vivia un poc precàriament. Per exemple mos van ensenyar... vam vore algunes fotos i mos van parlar de la gent que vivia eixos mesos en la Caseta dels Carabineros, que vivien en unes condicions un poc... Però demanaven permís i estaven allí...

No, jo l'he coneguda... que els fills encara existixen. La Caseta dels Carabineros se va quedar en ruïnes i tenia una banda que era a on estaven les quadres, que ixa estava... *[en molt mal estat]*, però la part de la vivienda la persona que anava la va arreglar una miqueta, li va posar... tenia les habitacions, li va posar la porta i tot això, i com entonces no hi havia ni llum ni aigua *[risses]* estaven en les mateixes condicions que moltes de les casetes. Quan se va asfaltar el camí, que crec que va ser per l'any 60 o una cosa aixina, entonces es va derruir ja la Caseta dels Carabineros i vaen fer lo que és la plaça i después el faro. I tamé era molt típic que en Sant Roc hi havien tres dies de festa: **[35 min.]** primer dia de Sant Roc, segon dia de Sant Roc i tercer dia de Sant Roc, i entonces les pandilles de xiquelos, de xics, de hasta els 30 anys, 20 o 25 anys, les pandilles... què feien, anaven a la mar i se feien unes... de les plantes autòctones, de d'això, se feien unes cabanyes i passaven les tres dies allí en la mar. Féiem nit i mos fèiem el dinar, el sopar, i estaen tres dies en la mar. Però s'acabaen les festes de Sant Roc i la gent pac ací pac al

poble. Però ja te dic, després el 24 s'escomençaven ací les festes de Sant Bartomeu, no hi havien les primeres... Jo recorde la primera vegà quan van asfaltar el camí la Mar i vaen fer les avenides, quan va anar la primera vegà l'autobús. El autobús era... Nules tenia un autobús de línia de Nules a València. La Paloma de Valencia, això se dia la Paloma de Valencia, i eixia per dematí, anava per dematí a Nules, després a València, tornava i a les tres tornava a València. Feia dos viatges a València. Quan va escomençar anava primer a la mar, després tornava, tamé feia, antes d'anar-se'n a València feia el servici a la mar, i els dumenges claro, la gent del poble que anava a la mar pues agarrava ahí el autobús, i les coles que se feien pa pujar a l'autobús, hasta que se va fer... Després l'ajuntament ja va agarrar a una empresa de la Vall en què ja se dedicava totes les dies a anar a la mar. Però el primer any i el segon any només anava... claro, perquè tampoc n'hi havia gent pa anar i tornar a la mar... a l'empresa. Entonces era... era d'això: feien unes coles pa pujar a l'autobús, pa anar i tornar, perquè el carro i l'haca ja havia passat, ja havien començat a motoritzar-se, però primer eren motos i després hasta el famós 600, no? Mon pare va tindre el 600 aquell i ja era un atra cosa.

Però se suposa que quan els homes eren llauraors i en estiu haurien d'anar i treballar igualment al camp. Què feien, anaven i tornaven?

Sí, la mar de Nules sempre ha segut una mar del poble. Aixina com per exemple Moncofa ha segut una mar de la Vall... Jo farà uns anys... jo m'agrà molt la mar, o siga jo en hivern i en l'estiu quasi totes les dies me'n vaig a la mar, i ahí sóc feliç. En ixa caseta sóc feliç. I un dia estava allí, un dissabte per dematí, fa uns anys però no molts anys, allí llegint, i per vora passa una senyora, per davant. "Bon dia, buenos días, es que vengo de Valencia", havien vingut una excursioneta o no sé què, "y estoy dando un paseo y no veo a nadie" -era una cosa...- "y de qué puedo...?" -Mire, pues siga usted y llegará allá, al fondo ve unos árboles, y ahí hay un paraje que es el Estany, es un lago natural de agua dulce que mana de eso, y le gustará". Total, que la dona se'n va i al tornar dice: "Bueno, ¿y ustedes aquí...? -Mire, pues la vida de esta playa... Es una playa del pueblo. O sea, ahora sí que hay mucha más gente de fuera pero siempre ha sido la vida del pueblo trasladada a la playa. Y mi mujer hace la misma vida aquí que allí". I entonces el llauraor per dematí si per regla general els aparells de la seua faena no els tenia en la mar, [40 min.] els tindria en el poble. Pues en la moto, en la bicicleta, en lo que fóra se n'anava i després per la nit o a hora de dinar tornava i era un trajín de que els hòmens havien de... I entonces és una platja encara... jo dic que és una platja verge. Tu pots anar a vora mar a l'hora que vullgues que no tindràs que plantar-te mai la sombrilla com en les platges [risses] pa anar a prendre el bany. Després a mi m'agrà perquè és una platja límpia, en el sentit de que... ara ja no vaig a prendre el bany per la edat: tens que anar... Però jo quan vivia en Castelló o anava a la mar de Castelló... en Nules és mar, en Nules és anar a la mar; en Castelló es dia anar a la platja. En Nules és anar a la mar. Entonces tu vas a la mar, prens el bany, ixes i tens la tovalla, i com és pedra, és blavó, pues no t'embrutes d'arena ni d'això. I anaves a lo millor a Castelló i els peus sempre bruts d'arena. I claro, lo que passa que ací només entres, als 10 metros te cubrix ja, i en la platja d'arena pues t'entraves, t'entraves, t'entraves... Però dins tamé és arena, a lo millor passes una d'això de grava i ja és arena. I després pues claro, en Creu Roja, amb 28 anys que estic, la mar amb els voluntaris i en el d'això, i... pues molt, ja te dic, a mi la mar és una època que la garde de quan era xiquet i de ara igual. O siga, ara jo sóc feliç en la mar.

LA CREU ROJA

Volíem preguntar-li també per la Creu Roja. Com va ser que se va ficar vostè ahí? Va estar president...

No, bueno, president no he estat mai.

Ui! Estem mal informats.

No, no he segut mai president. Jo vaig entrar en la Creu Roja ací en Nules en l'any 92, me'n recorde perquè va ser l'any de les Olimpíades i de la Expo en Sevilla. I des de l'any 92 hasta que el cos aguante i la il·lusió no se pedrà mai; la mateixa il·lusió... Jo he segut feliç, en l'escola he segut feliç, i en la Creu Roja pues continue sent feliç. Me manté actiu. Perquè quan aplegues a una jubilació i dius "bueno, jo hui m'alce, el padre, hijo, espíritu santo, qué vaig a fer"... mal. I de l'atra manera pues quan no tens res que fer, de dir "a vore què faig, no tinc ara...", me'n vaig a la Creu Roja. Sempre tens que... sempre pots fer algo. I estem pues 28 anys, o siga, 28 anys en la Creu Roja i hui molt satisfet en l'assemblea, estem molt satisfets perquè si passeu per davant dels Bomberos voreu que davant mateixa estan edificant l'assemblea el edifici nou. I si no... Déu vol en tres o quatre mesos si no passa res inaugurarem el edifici de la Creu Roja. Ara estem en un almacén que mos ha cedit la Caixa Rural, de fa 11 anys ja, 11 ó 12 anys, i només ho tingam ja anem a inaugurar el... L'hem fet amb recursos nostres de la zona, de Nules i els sócios: Nules, Vilavella, Artana, Eslida, Aín i Betxí que tenim una subdelegació, pues a nivell d'assemblea estem molt satisfets. I tots estos anys jo porte dos projectes que és... estic en aliments tota la vida i después en un projecte d'èxit escolar que agarrem a uns xiquets, [45 min.] tenim 20 xiquets, i un dia a la setmana, en el saló dels Servicis Socials d'ací de l'Ajuntament els donem a berenar, convivim amb ells, els fem classe, porten els deures si porten deures de l'escola, o els fem jocs, o la conviniencia de xiquets... no xiquets, de famílies una miqueta... que mos vénen a per aliments i tot això. I com uns d'ells tamé són... bueno, nascuts en Espanya però de pares del Marroc o d'Argèlia, entonces tamé que entre ells i entre els d'ací del poble pues intentem de que es vagen adaptant i que vagen... I és molt gratificant tamé. Tinc quatre... el equipo el fem cinc persones, quasi tots mestres, jubilades, jo sóc l'únic mestre, les atres són quatre companyeres, i és gratificant, sí. Molt gratificant. I después pues tot lo que pugam ajudar al poble, a la societat, pues pa això estem mentres la il·lusió i el cos...

Mare meua, és fabulós.

Això no té importància. Qualsevol ho faria a muntó millor. No té importància.

Bueno, què bé! Què maravilla! És molt bonic.

Sí.

La Creu Roja sempre ha segut forta ací en Nules.

Sí, per lo que... els datos que tenim de l'any 70-71, i... La Creu Roja lo que és a nivell... primer ha canviat molt. Ha canviat no: en el estil d'ella sempre és la mateixa, els valors són sempre els mateixos, però primer va ser pa fer la mili, o siga en els pobles se va fer com a puestos de socorro de la carretera. Les ambulàncies que n'hi havien eren de Creu Roja, l'únic que tenia ambulàncies eren Creu Roja. I entonces vaen fer com a puestos de socorro. Quin era el personal? Apart del voluntariat entonces era militar, o siga la gent venia, els xavals joves venien a fer la mili a la Creu Roja. Entonces n'hi havia una entitat militar. [José Adsuara, el Rosso](#), tamé va ser president i era la època militar. I la fundadora, María Luisa Sanz, que jo l'he coneguda... o siga, personalment no la vaig... perquè jo entonces vivia en Castelló jo me'n venia ací, i no estava involucrat encara en Creu Roja. Quan se va acabar la mili... jo encà he

conegut soldats, ja pocs soldats, i els objectors. Quan se va acabar la mili van vindre els objectors, i quan s'han acabat els objectors ens hem quedat els voluntaris. I ara és el sentir realment del... la gent que està és voluntària. Estan ahí pa.... No és que -a vore si me comprens-, no és que els soldats i els objectors no... Era un atre... Ara després el que està és perquè sent... com un atra entitat que té el mateix respecte que la Creu Roja pa mi, igual que... per exemple Càritas. Càritas fa un paper absolutament excepcional, excepcional. Entonces la gent que estan està perquè té ixa inquietud. I entonces pues al llarg del temps ha anat això, però els principis fundamentals estan sempre ahí [50 min.] des de que el [Henri Dunant](#) en la batalla tan famosa va fer: "ni un bando ni l'atre", el que estava ferit, i va agarrar sobretot a les dones del poble, pa anar a curar en la batalla sobretot a les dones pa que l'acompanyaren pa curar.

Quina història més curiosa, interessant saber això.

A ell li vaen donar compartit per un francès [[Frédéric Passy](#)] el premi Nobel de la Pau, i l'entitat té dos premis Nobel de la pau. Per això tamé te reconforta una miqueta que qualsevol conflicte internacional que busquen a la Creu Roja Internacional. A la sede en Ginebra, que siga la Creu Roja Internacional. I això pues te fa una miqueta... te fa sentir una miqueta partícipe [risses]. I ahí estem, mentres el cos aguante, les il·lusions, jo la memòria, i pugam posar ixe xicotet gra d'arena, continuarem.

Clar, ahí estarà [Balbi Puchol](#)...

Balbi va estar... ha segut companyera, és amiga i una persona molt volguda, lo que passa és que va haver un moment que va agarrar Manos Unidas, i està ahí de presidenta de manos Unidas. I encara és partícipe en la Creu Roja, venent loteria, tot lo que puga ella contribuir, però Creu Roja... o siga, Càritas, Manos Unidas, Creu Roja, totes les entitats són... tenen molt en contacte, molt unides. I Balbi i jo pues vam estar 22 anys junts en l'escola. 22 anys en l'escola.

I ara tenen, me pareix, a Ramón Saborit.

Ramón Saborit des de que s'ha jubilat porta lo de... sobretot la Serra d'Espadà, ja saps que, si el coneixes, la Serra d'Espadà i Betxí, i ací, l'altre dia planta i lo del huerto solidari, que és... Hi ha molta gent bona, treballadora i amb inquietuds. I això és bo. Això és bo, pa la societat és molt bo.

(...)

UNA FAMÍLIA SINGULAR

És que en aquella època, en 1912, les persones que sabrien llegir i escriure no serien tantes. Que jo sàpia, lo que m'han contat, m'auelo jo l'he conegut i escrivia i llegia, i m'auela tamé, sabien llegir i escriure. Encara tinc... de m'auela encara tinc una carta que va anar l'any 1940 a Barcelona [*inintel·ligible*] de la cama, seria. Allí tenia... eren tres germans mon pare, eren tres germans: u estava en Barcelona, era el meu padrí, li dien Pedro, per això em van posar a mi Luis Pedro, era representant de pernills sobretot, que encà està ixa fàbrica en la Vall, en Cumbres Mayores de Huelva, d'Antonio Domínguez Chacón, que ara té una ganaderia que són Hnos. Domínguez Camacho. I m'auelo, el sastre, tenia dos germans i una germana. I se'n va anar a Barcelona, i la meua besàvia està enterrà en Barcelona, i mon pare i mon tio als 14 anys son pare els enviava a casa el germà que tenia un [colmado](#) en Barcelona. I aquell, mon tio Jesús, era fadrí i vivia amb sa mare; sa mare era d'ací i després de nàixer se'n van anar allà.

Entonces mon tio Pedro, que era el major de mon pare i ma mare, o sea, perdó, de mon pare, el van enviar als 14 anys a Barcelona, al germà. I en el colmado aquell treballaven de dependents, van escomençar d'aprenents i després de dependents. [55 min.] I mon tio se va quedar en Barcelona i se va fer representant i es va quedar allà. Quan mon pare va tindre 14 anys el van enviar allà, a casa el germà, i mon pare als 18 anys va dir que Barcelona no li agradava, i se'n van tornar ací i se'n van anar a València. Va fer la mili en València i va començar de representant en València. Lo que és que al vindre la guerra se'n van vindre a Nules, si no, si no haguera vingut la guerra s'haguera quedat en València, i entonces la història meua haguera canviat. I entonces allà en Barcelona mon tio Jesús es va casar, va vindre i es va casar amb una xica de Mascarell, i ja casat se'n van anar allà. I va tindre dos fills i una filla. El fill escolàpio em va casar a mi, que estava en Estats Units, va vindre a casar-me mon tio escolàpio, i un atre que era un pintor farà uns 10 anys que ha faltat, que li dien [Jesús Casaus Mechó](#). I en Barcelona tot el... "Jesús Casaus Mechó", entres en Internet i el... un pintor de molta categoria, son pare d'ací de Nules i sa mare de Mascarell. I jo el vaig conèixer en un viatge que va vindre l'escolàpio, perquè l'escolàpio venia molt ací, ell no però l'escolàpio venia molt ací. I va exposar en Alacant i el dia que tornaven a Barcelona -el escolàpio va faltar en Estats Units, en Méxic; vivia en Estats Units però va estar molts anys en Méxic de capellà i d'escolàpio. Va fer un col·lege. I després ell perteneixia a la província de Califòrnia, dels escolàpios de Califòrnia, i quan es va jubilar se'n va anar a Califòrnia, i uns amics d'ell en Méxic vaen celebrar les bodes d'or i el vaen cridar i li va agarrar un infarto i es va morir en Méxic i està enterrat en Méxic. I l'atre, el pintor, mon tio Jesús, pintava i estava sis anys en Cudillero, en Astúries, un poble que és una... jo no he estat mai però és una passà, i sis mesos en Barcelona. I va faltar i està enterrat en Cudillero. En Cudillero. Però la biografia d'ell si t'interessa entres en Internet, la biografia d'ell va començar en 1900... va escomençar pel 1950 hasta que va faltar. Se'n va anar a París, va ser bohémio en París [risses]... però després amb molta categoria. Exposava en Espanya en Madrid, Barcelona, Alacant... només exposava en estos tres... I son pare de Nules i sa mare de... I entonces mon pare se'n va tornar perquè no li agradava Barcelona en aquell època. Se'n va tornar ací, i el tercer fill se'n portava molts anys amb mon tio i els atres, amb els majors, i a mon tio Andrés que va ser mestre, i jo sóc mestre per ell, per mon tio. Va ser tamé un referent... un referent meu... mon tio Andrés. Està enterrat en la Puebla de Valverde, en Terol, perquè ma tia era d'allà i ell estava de mestre en Betxí i se'n va anar de mestre allà al poble de la dona. I va faltar allí, en la Puebla de Valverde.

Una família singular. En un poble com Nules, que és un poble més llaurador, més cap a dins tot...

Sí, però el Jesús ja se'n va anar allà, al carrer Campo Sagrado, Marqués de Campo Sagrado en Barcelona capital, a l'inici del Paralelo, en un carrer al casc antic de... i ahí tenien el colmado, era un colmado, un colmado típic de Barcelona. I com estava fadrí i vivia amb sa mare, pues m'auelo per lo que fóra en vez de ser sastre els enviava... als dos primers, i el xicotet com ja va passar molts anys, ja va estudiar magisteri i ja no se'n va anar.